

İslâm toplumlarının çağdaşlaşma problemi ve Risâle-i Nur

İslam toplumlarının bugünü, bir ikilem içerisinde örgülenmiştir. Her Müslüman'ın zaman zaman aklına getirerek düşündüğü bir konu, Müslüman olmasından kaynaklanan durumlar ile çağın getirdiği yeniliklerin sağladığı yeni yaşama biçimleri arasındaki ilişkinin nasıl kurulacağı meselesidir.

Genel bir bakış açısı ile bu durum değerlendirilirse, iki yaklaşımın ağırlık kazandığı sonucuna ulaşılabilir. Bunlardan birincisi, Batıda fundamentalist/köktendinci gibi tanımlamalarla ifade edilen İslam'ın ilk metin ve uygulamalarına dönme iddiasında olan yaklaşımlar; ikincisi ise, daha ılımlı, tavizkar, dünyevi ve Batılı değerlerle barışık yaşama biçimleridir. Gerçekte her iki yaklaşımın da problemleri noktası vardır. Birinci yaklaşımda zaman farkının ortaya çıkardığı değişikliklerin dikkate alınmadan İslamiyetin donuklaştırılması problemi vardır. İslamiyetin ilk zamanlarıyla bugünkü kültürel ve zihinsel seviye aynı olmadığına göre, -öz aynı olmakla birlikte- şekil ve pratiklerde bazı değişikliklerin olması gerekecektir. İlimli İslam denilerek, zaman zaman ortaya atılan yorumların zaafı da reform adı altında ya da tavizkar tavırlarla, İslamî özden uzaklaşma olgusudur.

Peki, bugünün Müslümanı hem inancını yaşayıp hem de çağdaş bir yaşam tarzı sürdüremez mi? İnsanların hem yaratılışına uygun hareket edip, hem de çağın getirdiği faydalı unsurlardan yararlanması mümkün değil midir? İşte bu soruların cevabını ararken, Bediüzzaman Said Nursi'yi görmemek mümkün değildir.

Said Nursi, ilahi vahyi temel alarak, çağdaş bir İslam yorumu yapmıştır. Bu yaşama biçiminde insanlar, her an Yaratıcının varlığını hissettikleri gibi, beşeriyetin birikimiyle tekamül eden araçları da kullanma imkânına sahip olurlar. Burada asıl olan, İslam'ın değerler sisteminin çağın şartları içerisinde yeniden ele alınmasıdır. Bu yorum ile Müslümanlar, İslami metinlerin özüne bağlı olmakla birlikte, çağın imkânlarından da yararlanabilmektedir. Gözden kaçırılmaması gereken bir nokta da, zahiren Batı medeniyetinin malı gibi gözükken, gerçekte semavi dinlerin bütün insanlığın birikimine katkısının sonuçları olan maddi/teknolojik unsurlar hiçbir önyargı taşımadan alınırken, İslam'a uymayan Batı felsefesine karşı mesafeli durulmasıdır. Nursi'nin tecdidini üç ana başlık altında şöyle inceleyebiliriz:

Düşünme biçimi

İnsan, düşünme yeteneğine sahip bir canlıdır. Zarar ve menfaatini bilmesi onu dinin emirleri karşısında mükellef yaptığı gibi, aynı zamanda da "arzin halifesi" olarak tanımlanmasına imkân sağlamıştır. İnsan, düşüncesi sayesinde en yüksek noktalara ulaşabildiği gibi, en alçak noktalara da düşebilmiştir. Peygamberlerin mesajına uyarak zihni yapısını şekillendirenler yaratılışlarının gayelerini yaşadıkları gibi, diğerleri de varlığın özünde yer alan hakikatlerin bir kısmını görerek kendilerini tatmin etmeye çalışmışlardır.

Hız. Peygamber zamanında, zihinler din noktasında temerküz etmişti. Müslümanlar bütün davranışlarını, dini referans

olarak belirliyorlardı. Gündelik hayatlar, Allah Resulünün söz ve davranışları taklit edilerek oluşturuluyordu. Fakat, sonraki dönemlerde Müslümanlar arasındaki bu hassasiyet korunamamıştır. İslam toplumlarında görülen özden uzaklaşma, tembellik ve dejenerasyon İslam kültürü içerisinde yaygınlaşmıştır. Bu bozulma sürecine, dış etkilerin de katkısı olmuştur. Dışarıdan gelenler, her zaman analiz edilerek alınmadığı için, dinin özünün kültürel tozlarla örtülmesine neden olmuştur. Asr-ı Saadette, Müslümanların gündelik hayatı vahiyle belirlenirken, sonraki dönemlerde bir çok kültürel ve felsefi faktör etkili olmaya başlamıştır.

İslam dünyası, sekizinci yüzyıldan itibaren Roma ve Yunan Klasiklerinin Arapça'ya çevrilmesi neticesinde ilk defa dış kaynaklı bir düşünme biçimiyle karşılaştı. Bu düşünme biçimi yorumlanırken, Yunan felsefesinin bazı özellikleri de İslam düşüncesini etkiledi. Tabii ki, tersi de sözkonusuydu; yani, Batı dünyası İslam düşüncesinden de yararlanmıştı. Ama bu durum Batıda gelişmelere neden olurken, İslam dünyasında bazı bozulmalara zemin hazırladı.

İslam dünyasındaki düşünce biçimlerinin etkisiyle ilk hareketlerini kazanan Reform ve Rönesans olgusu, Batı tarihinde olduğu gibi, İslam tarihinde de etkili olmaya başladı. Reformla birlikte, Katolik kilisesinin ilkelerindeki beşeri dogmalar, yine insanlar tarafından eleştirilerek geliştirildi ve beşer aklının bulunduğu doğrular onun yerine ikame edilmeye çalışıldı. Bu süreç, Batı aydınlanmasının da temellerini attı. Artık Batıda gelişen eğilimler, her şeyi insan aklının çerçevesi içerisinde ele alıyordu. Batıdaki bu gelişme Batı düşüncesini dogmalardan kurtarmış, maddi tekamül önündeki engeller yok edilmiş; ancak, Yaratıcı fikrinin yerine akıl/bilim ikilisi yerleştirilmişti. Maddeye verilen bu önem, maneviyatın giderek silinmesiyle 19. yüzyılda Pozitivizmin egemenliğine zemin hazırlamıştır. Artık, gözle görülmeyene değer vermeme, had safhaya çıkmış; Pozitivizmle iyice sistematüğini oturtmuştu. Bütün dünyada etkisini gösteren Batı medeniyeti, Pozitivizmin ağırlığı ve elle tutulur sözde sonuçları ile düşünce sistemlerini etkilemeye başlamıştı.

Bütün İslam Dünyasını etkileyecek olan, Türkiyede gerçekleştirilen çağdaşlaşma ve Batılılaşmayı hedefleyen reformlar da bu temel üzerine inşa edildi. Geçmişte var olan kadim bir medeniyet yok sayılarak, yeni bir sistem kurulmaya çalışıldı. Yeni bir düşünme biçimi geliştirildi. İşte, Bediüzzaman'ın inanç üzerine yoğunlaşarak tecdidini bu bağlamda yoğunlaştırmasının arka planı budur.

Bediüzzaman, Risale-i Nur'u çağın bütün felsefi problemlerini çözüme kavuşturacak kabiliyette analiz ve sentezlerle insanı yeterli donanımına sahip kılacak bir alt yapı ile yazmıştır. Ele aldığı konuları ispata dayalı olarak, çağın insanının telakkilerine hitap edecek tarzda muhatabını iknaya dayalı bir metodu tercih etmiştir. Eserlerinde, insanları düşünmeye sevk eden ayet ve hadislerin yorumlanmasına özel önem vererek, Müslümanların tahkiki iman sahibi fertler haline gelmesi için çalışmıştır. Çünkü dalalet fikri eskiden olduğu gibi "cehaletten" değil, artık "fen ve felsefeden" geliyordu. Dalalete ve inkâra karşı koyabilmek ancak, fen ve felsefenin de çürütemeyeceği bir metodla ve güçlü delillerle ortaya çıkmakla mümkün olabilirdi.

İşte Bediüzzaman, "her an" ve "her yerde" insana yaratılmış bir kul olduğunu hatırlatan bir tefekkür sistemi inşa etmiştir. Nasıl ki, Sahabeler her an kul olmanın bilincini yaşıyorlardı; zihinlerinde yoğunlaşan nokta kul olma bilinci idi. Şimdiki insanlar da her an her yerde Yaratıcıyı görüp tanımalıydılar. Varlığın bütün boyutlarına mana-yı harfiyle bakarak, onu görebilmek için araçlar geliştirmeleri gerekiyordu.

Sosyal hayat

Bediüzzaman'ın Sahabe imanına ulaşmak için sunduğu argümanlar, bugünün sosyal yapıları içerisinde daha iyi anlaşılmaktadır. Bugün sosyal hayatın hangi noktasına el atsanız günahlarla, haramlarla karşılaşıyorsunuz. Buna mukabil Müslümanların günaha karşı direnme gücü azalmış; bazen basit bir dünya menfaati için, din feda edilebilir hale gelmiştir. Belki, hayatın korunabilmesi için, zaruret olmak şartıyla "bazı umur-u uhreviye"nin geçici olarak terk edilmesine "ruhsat-ı şer'iyeye" olduğu düşünülebilir; ancak, bu asır dünyevileşme eğilimini insan damarlarına öylesine şırınga etmiş ki, küçük bir ihtiyaç ve adi bir dünya zararı yüzünden "elmas gibi umur-u diniye" terk edilebilir bir hale gelinmiştir. (Kastamonu Lahikası, 74) Bütün bu tehlikelere maruz kalan Müslümanlar, sosyal hayatın içine kendini nasıl konumlandıracağı problemini sıklıkla yaşıyorlar. Bediüzzaman, sosyal hayattaki bu bozulmaların içinde ferdin korunabilmesi için bir taban hareketi başlatır; bu hareket teorik argümanlara sahip olduğu gibi, pratik formlar da içermektedir; insana yeni bir düşünme biçimi kazandırdığı gibi, yeni bir hayat tarzı da önermektedir.

Müslümanlar için önerilen hayat tarzında cemaatin yeri önemlidir. Risale-i Nur'da her yerde bir Nur medresesi kurularak, oralarda Risalelerin mütalaa edilmesi, okunması tavsiye edilir. İnsanların mutad olarak belli gün ve saatlerde bir araya gelerek aynı konu üzerinde fikir teatisinde bulunmaları zihinleri canlı tutacak, dışarıya karşı mukavemetli fertlerin oluşmasına imkân sağlayacaktır. Hatta üzerinde tartışılan konuların dışarıya yansması ile başka insanların da olumlu etkilenmeleri mümkün olacaktır.

Bütün bunlar, beşerin ruhunda açılan “dünyaya nazır pek çok menfezler”in kapanmasına yardımcı olacaktır; ancak, bu menfezlerin kapanabilmesi için, kul olmanın şuuruyla Allah’a dua etmek gerekmektedir. (Mesnevi-i Nuriye, 105) Bu da her zaman binler, milyonlar lisanla Allah’a dua ve tesbihatla olacaktır. İnsanları kurtuluşa götürecek asıl nokta, milyonlarca insanın aynı anda, aynı konuda, Gafur ve Rahim olan Yaratıcıdan af ve yardım dilemesidir.

Bediüzzaman ferdin tahkiki imanla güçlendirilmesi gerektiğini belirttiği gibi, bu özellikteki fertlerin oluşturduğu toplumların genel görünümünden de bahsetmiştir. Risale-i Nurların insanlara, sosyal hayata dair kazandırdığı ilişkinin temelleri, “hürmet”, “merhamet”, “haram ve helali bilmek” ve “itaat” kavramları ile özetlenmiştir. Bu kavramlardan hürmet, insanların birbirlerinin hukukuna saygı duymalarını; merhamet, insana ve diğer canlılara karşı müşfik bir tavırla yaklaşarak faydalı olmayı, ayrıca bu zamanın önemli bir problemi olan, suçlunun yanında masum insanların zarar görmelerine izin vermeyerek adaletin tahakkuk etmesine yardımcı olunması gerektiğini; haram ve helali bilmek, ilahi vahiy dikkate alınarak hareket sınırlarının emirler ve yasaklar çerçevesinde tanzim edilmesi gerektiğini; itaat ise, insanların kurallara ve otoriteye riayet eden, asayiş koruyan insanlar olması gerektiğini anlatır. Bütün bunların gerçekleşmesi huzurlu ve saadetli bir toplumun inşa edilmesi anlamına gelecektir.

Sosyal hayatta huzurun sağlanabilmesi için son zamanlarda bütün dünyada olduğu gibi, İslam toplumlarının önemli bir problemi de ekonomik dengesizliktir. Bediüzzaman, iktisadi açıdan dengesiz olan toplum yapısının her türlü karışıklığa zemin hazırlayan bir özellik taşıdığını belirtir. Bu dengesizliğin adaletle giderilerek, rahatın ve sosyal refahın temini, insanların faizden kaçınıp, zekata önem vermeleriyle mümkündür.

Kısaca Bediüzzaman, bütün insanlık için bir “sulh-u umumi”, Müslümanlar için “kardeşlik/uhuvvet” ve Nur talebeleri için “hillet/dostluk” şeklinde bir ilişki biçimi geliştirirken, beşeri varlık için huzurlu bir hayat tarzı önermiştir.

Siyaset

Bediüzzaman'ın siyasal alandaki tecdidi, İslam toplumlarının genel eğilimlerinin dışında bir karakter göstermiştir. Dünyanın birçok yerindeki Müslümanlar, Batılı düşünme biçimini esas alarak, siyasetle ilgili çalışmalarında iktidarı hedeflemişlerdir. Bediüzzaman ise, Günümüz siyasi anlayışının hedefi olan iktidarın, Müslümanlar tarafından bir amaç haline getirilmemesi gerektiğini savunmuştur. “Kavmin efendisi ona hizmet edendir” hadisinin sırrıyla “hükümetin bir hizmetkâr” olduğunu vurgulayarak, iktidarın toplumun refah ve saadetine bir hizmet aracından başka bir şey olmadığını altını çizmiştir. Bediüzzaman, siyaseti teknik bir konu olarak görerek, ehil olanların o vazifeyi deruhte etmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

Batılı değerlerin İslam toplumlarında etkili olmaya başlamasına paralel olarak İslam dünyasında görülmeye başlayan siyasal problemler, Nursi'nin eserlerinde analiz edilerek, durumu açıklayıcı sonuçlara ulaşılmıştır. Bunlar; iktidar, demokrasi, kanun hakimiyeti, parti kavramı, İslami yönetim biçimi-demokrasi ilişkisi, din-siyaset ilişkisi, sosyal devlet anlayışı, hukukun üstünlüğü, anayasal sistem, parlamento, seçim gibi temel siyasi kavramlarla belirlenen tesbitlerdir.

Bediüzzaman, İslam tarihindeki monarşik yönetimleri eleştirerek, Osmanlı'nın son dönemlerinde Meşrutiyet; Cumhuriyet döneminde ise, demokrasi fikrine sahip çıkmıştır. Eserlerinde bu genellemelerin çok tartışılan köklerine dair yorumlara yer vermiştir.

Mesela yönetimin doğrudan doğruya yönetilenler tarafından belirlenmesi gerektiği fikrini işleyen Bediüzzaman, “meşrutiyet hakimiyet-i millettir” (Münazarat, 23) ifadesiyle çağdaş yönetim anlayışının İslamiyet'e uygunluğunu ortaya koymuştur. Bediüzzaman'ın bu yaklaşımı “Onların aralarındaki işleri, istişare iledir.” (Şura Suresi; 38) Ayet-i kerimesinin işaret ettiği parlamenter rejimin temel özelliği olan seçimle teşkil edilen meclis gerçeğine dayanmaktadır. İslam'ın

yönetim biçimi ile demokrasinin bağdaşmayacağını söyleyen anlayışlar, bu yorumla önemli bir mevzi kaybetmiştir.

Bediüzzaman'ın tecdidinin önemli bir boyutu da cihad anlayışındadır. Geri kalmış İslam toplumlarında istibdadın yaygın olması, özellikle Batılı bakış açılarında İslam ve şiddet kavramlarının yan yana kullanılmasına zemin hazırlamıştır. Halbuki, Risale-i Nur'da bütün bu tartışmalara yeni anlamlar katacak bakış açıları sunulmaktadır. Bediüzzaman, "Dinde zorlama yoktur, doğruluk sapıklıktan, iman küfürden iyice ayrılmıştır." (Bakara Suresi; 240) mealindeki ayet-i kerimeyi yorumlarken, Türkiye'de laikliğin uygulamaya konulmasından sonra, kılıçla cihad döneminin kapandığını, onun yerine manevi cihadın, "iman-ı tahkiki kılıcıyla olacağını" belirtir. "Çünkü dindeki rüşt-ü irşad ve hak ve hakikati gözlere gösterecek bir nur Kur'an'dan çıkacak" bunu da Risale-i Nur yapacaktır. (Şualar, 243)

Bütün bunlar bize çağın önemli problemlerine Risale-i Nur'un sunduğu çözümlerin ipuçlarını vermektedir. Türkiye'de 28 Şubat, dünyada ise 11 Eylül sendromunun yaşandığı şu günlerde, insanlığın içine düştüğü kimlik ve güven sorunu bir şekilde aşılmalıdır. Bunun için İslam toplumlarına düşen görevler de vardır. Bunların başında doğru olan İslamiyeti yaşamak ve İslamiyete layık doğruluğu sunmak gelmektedir. Geçen zamanda elde edilen tecrübeler gösterdi ki, aranan yaklaşım Risale-i Nur'un getirdiği İslam yorumudur. Doğru bakış açısını yakalayanlar, insanlığın bütün birikimlerinden yararlandıkları gibi, doğru İslamiyet'i yaşama imkânını da bulabilmektedirler.